

REDACTIE: E. HEIMANS, ROZENGRACHT 63,

EN

JAC. P. THIJSSSE, VONDELKADE 75.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 3.60.

DE ALLEREERSTE.

W elkens, wanneer ik het Sneeuwkllokje roem als de eerste plant, die ons in 't barre jaargetij de blijde lenteboodschap toelonkt, dan hoor ik iets als een zachte klacht. Een, die ik goed ken,

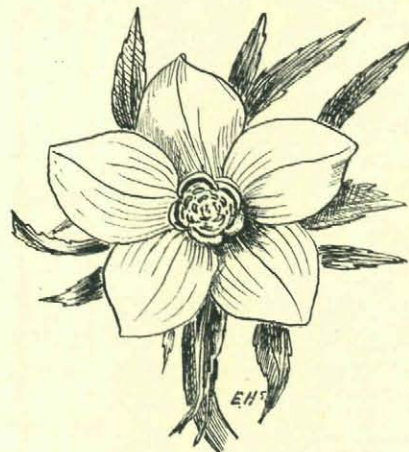

Groen Nieskruid. Bloem bij betrokken lucht of regen.

en van wie ik ook wel houd, kijkt me verwijtend aan en fluistert stil: „Je jukt, je jukt willens en wetens, je doet mee met mode en sleur. Wie bloeit

er vol en rijk, als Winterlentebloem en Sneeuwkllokje er nog niet aan durven denken, meestal nog vóór dat de hazelaar stuift?“

Ja, 't is waar, volkomen waar, het Nieskruid is de eerste, de allereerste. En toch, ik geloof, ik vrees, dat het de verschoveling zal blijven, die het is, al zet ik ook mijn beste beentje voor, om de plant de eer te geven, die haar toekomt.

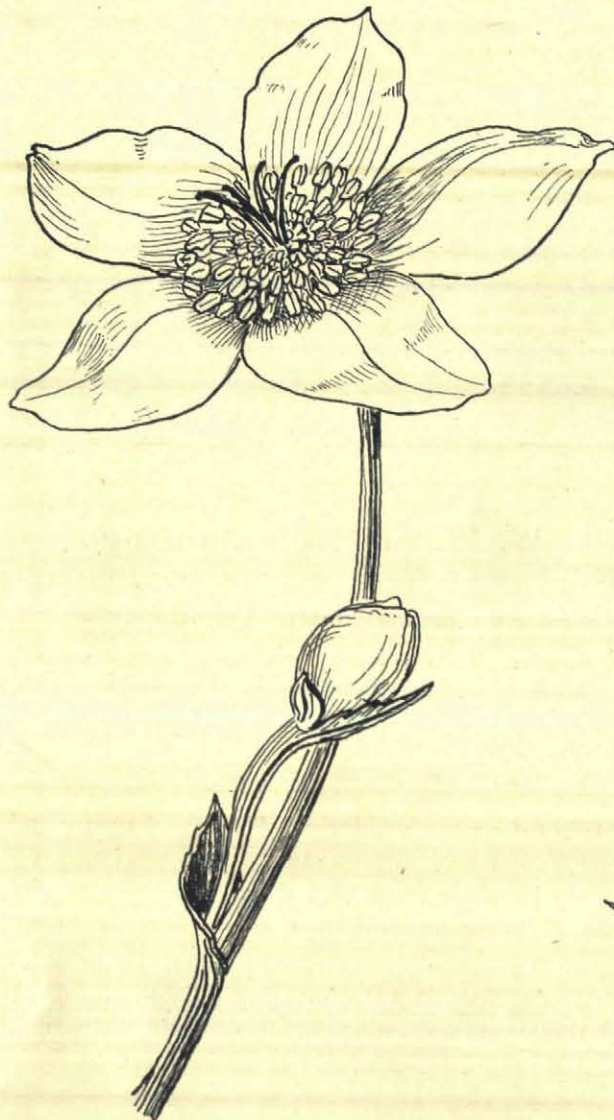

Bloem bij zonnig weder.

't Sneeuwkllokje is nu eenmaal het symbool van ons menselijk verlangen naar zonnearmte en natuurgenet, van de groote blijdschap, dat die mooie

tijd weer nadert. En dat zal het wel blijven — al kan het zijn prioriteit niet bewijzen — omdat het zoo innig mooi, zoo lief en zoo rein is.

Maar 't zou heel erg ondankbaar van me zijn,

Kerstroos. (*Helleborus niger*.)

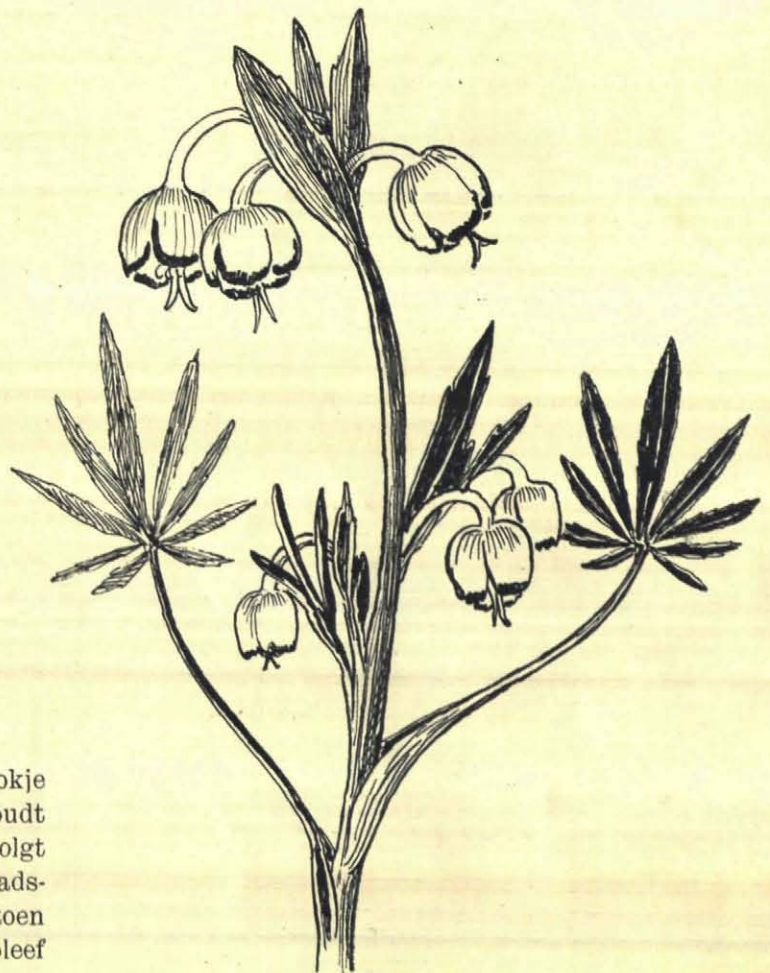
als ik om 't lieve gezichtje van 't Sneeuwkllokje mijn trouwe, stoere Nieskruid vergat. Al jaren houdt het mij gezelschap, dat Groene Nieskruid; het volgt me trouw op al mijn verhuizingen van 't eene stadstuintje naar het andere; het ging niet heen, toen ik een tuintje had zonder zon of lucht, het bleef me bij in een tuin, waar in een natten zomer een aal lang en lustig leefde als in een groot aquarium, en nu ik eindelijk een droog en zonnig tuintje heb getroffen, groeit en bloeit het, dat het een lust is om te zien; in Januari al, inderdaad reeds voordat het Sneeuwkllokje er aan denkt, te gaan bengelen.

Mooi is de bloem ook, maar alleen voor wie een mooie bloem niet op zijn minst helder gekleurd, of althans schitterend wit moet zijn.

Onze bloem heeft de kleur, die bij kruiden 't zeld-

zaamst voorkomt, de groene kleur. Daardoor valt de plant, ook als ze bloeit, al zeer weinig in 't oog; en bovendien, wie gaat in Januari 't bosch in, vooral wanneer na een korten tijd van vorst het eenige dagen heeft gedooit? In ons land is het Nieskruid ook nogal zeldzaam; alleen in enkele bosschen komt het in 't wild voor; op oude buitenplaatsen evenwel is 't gewoonlijk wel te vinden; en vandaar verspreidt het zich dikwijls, net als 't Sneeuwkllokje en 't Maartsche Violtje over dijken en ruigten.

Behalve de groene kleur en de ongewone bloeitijd is er nog meer vreemds aan onze plant. Eigenlijk is alles zeldzaam en ongewoon, wat er aan is. Bij boomen en heesters is het bloeien voordat de bladeren uitbotten een gewoon verschijnsel, maar bij de kruiden komt het maar zelden voor; natuur-

Gerand of stinkend nieskruid. (*Helleborus foetidus*.)

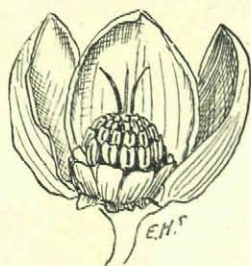
lijk doet ons Nieskruid mee met de acht of tien van de duizend kruiden van ons vaderland, die bloeien zonder blad.

Toch ook weer niet geheel zonder bladeren, zooals tyloos en hoefblad; tegen 't eind van den bloei, als 't zacht weer blijft, spreiden zich opeens de bladeren uit; die waren bij de vertakkingen van den bloemsteel gezeten en hadden zich eerst vlak tegen den

steel aangelegd, zoodat ze niet de aandacht trokken. Daardoor lijkt 't soms, of de plant in één dag bladeren heeft gekregen.

Een Nieskruid-soort, nauw verwant met onze plant, n.m. de welbekende Kerstroos, met zijn groote witte of rozeroode bloemen, heeft in 't geheel geen blad aan den stengel. Maar bij deze tuinplant zijn de zomerbladeren meestal nog niet vergaan, wanneer de bloemen zich openen. Die bloeit ook al in December, als de vorst wat laat komt; dat wil zeggen, zoo doen onze kweeksoorten. De wilde soort, die in de Oostenrijksche Alpen veel voorkomt, wacht meestal tot Februari of Maart.

De derde van de drie soorten van Nieskruid, die in West- en Middel-Europa in 't wild groeien, is er een, die wij bij ons nogal eens aantreffen in boerentuintjes, en die den niet liefelijken en bovendien niet eens zeer toepasselijken naam draagt van Stinkend Nieskruid. Dit heeft ook groene bloemen, maar ze zijn versierd met een aardig purperrood randje. Deze bloemen openen zich niet zoover als die van 't Groene Nieskruid en de Kerstroos. Ook als 't mooi zonnig weer is, wijken de vijf bloemblaadjes niet verder uiteen

Bloem in 't allereerste tijdperk van bloei.

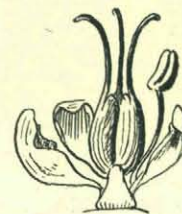
dan noodig is, om bijen of vliegen, die in Maart al wakker mochten zijn, toegang tot den honing te verschaffen. De bloemen behouden daardoor steeds een klokjesvorm.

Ik sprak daar zoeven van bloembladeren. En wellicht stond een deskundig lezer al klaar, om mij op de vingers te tikken. Dat is volstrekt onnoodig, vrind. Ten eerste: Iedereen heeft 't recht om de blaadjes, die een bloem vormen, bloemblaadjes te noemen, en van *kroonbladeren* heb ik wijselijk niet gerept. Maar laat ik nu toch geen ruzie gaan maken met een denkbeeldig bediller of een vitterig lezer.

Dit is de kwestie; Wat wij gewone menschen — en ook de botanici, als ze geen les geven — de bloem noemen van een Nieskruid, dat is eigenlijk de kelk; die is bij de Kerstroos (ook Zwart Nieskruid genoemd) wit of lichtrood, bij het Stinkend Nieskruid groen met rood en bij onze plant effen groen.

Nu is dus 't groen zijn van de bloem al verklaard. En de kroon? Zie, dat zijn al die vreemdgevormde dingetjes tusschen de kelk en de meeldraden. De

bloemkroon doet hier dienst als honingbewaarpplaats. In plaats van kroonblaadjes zijn dus een groot aantal honingbakjes aanwezig. In hun allereenvoudigsten

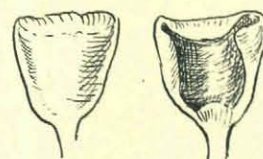
Stampers en één meeldraad.

vorm kunt ge die honingbakjes als nietige schubjes terugvinden bij de gewone gele boterbloemen, daar zijn ze binnen tegen de bloemkroonblaadjes geplaatst, heel onderaan. Bij onze nieskruiden, die net als de boterbloemen tot de familie der Ranonkels behooren, is het heele kroonblad niets dan één groote honingschub. De Ranonkelfamilie is beroemd om zijn honingbakken. Die van 't Groene Nieskruid zijn tot overloopen toe gevuld met honing, wanneer bij dooi weer de winterzon de bloem beschijnt.

Dan komt opeens zoo'n zachte Januari-dag, wanneer de menschen elkaar met een verbaasd gezicht mededeelen, dat het compleet zomer is.

Een stuk of wat vliegen, een bij, een vlinder of andere insecten, die boven den grond overwinteren, zijn van de zelfde opinie; ze fladderen eens rond. De vliegen merken al gauw een zinnenstreelende lucht, zoo'n echte zomersche honinglucht en dadelijk heeft ons Nieskruid bezoek, volop presenteert ze haar honing.

Meteen gaat ook de bloem van die visite profiteren, de buitenste krans van meeldraden zet de doosjes open en de drie stempels buigen zich, zoover ze kunnen, naar buiten tot vlak boven de honingbakjes en de geopende meeldoosjes. Daar in de buurt is er kans op bestuiving. Als 't mooie weertje aanhoudt, volgen straks de tweede en derde krans van meeldraden, en dan hebben de stempels ook zoover niet meer naar buiten te reiken; ze richten zich meer en meer op. Heel makkelijk zijn de drie Nieskruidsoorten ook te onderscheiden aan die stampers.

Honingbakjes.

Onze plant heeft er drie, de Kerstroos vier en de andere twee.

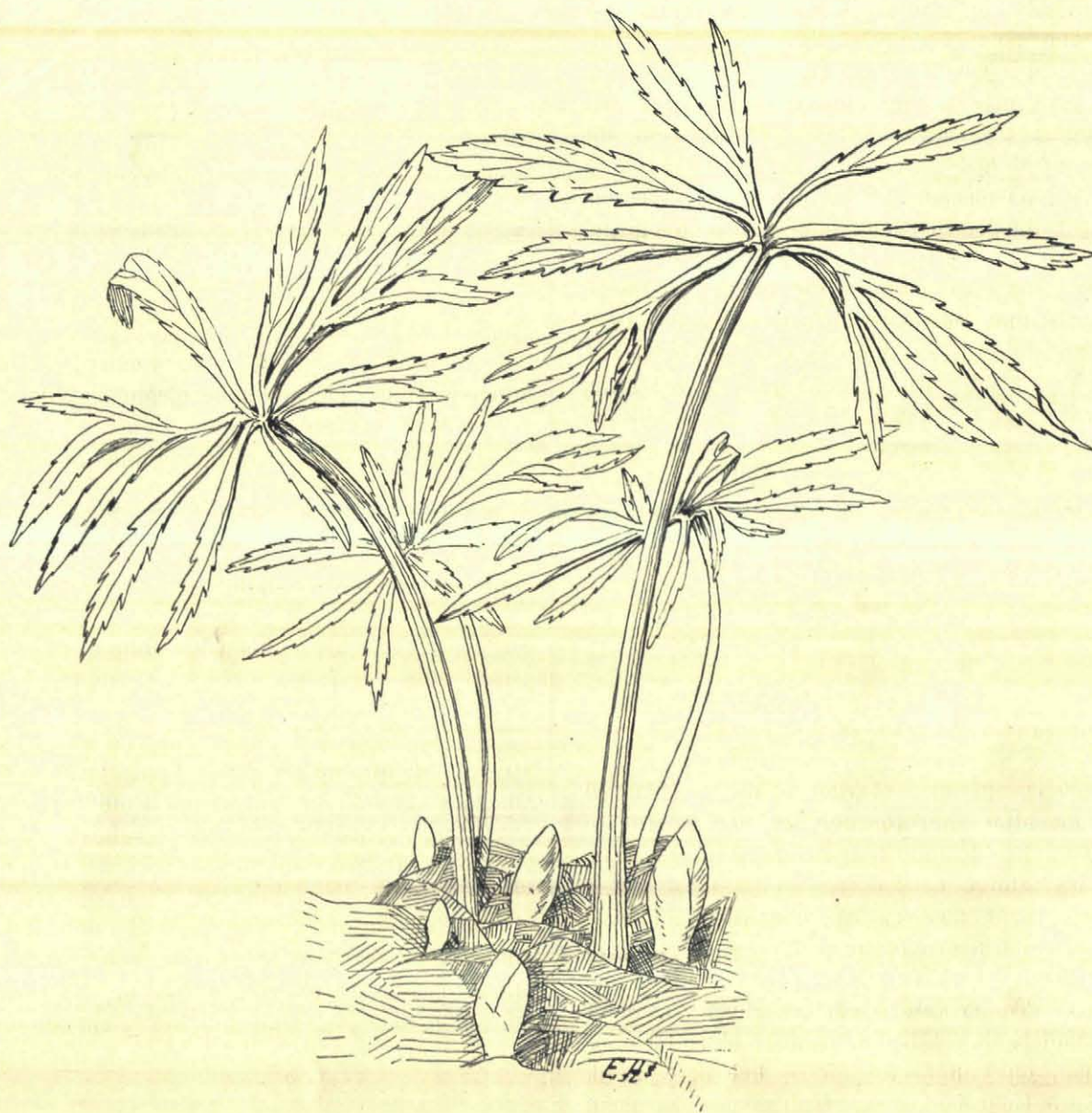
Toch krijgt, bij ons althans, het groene Nieskruid niet dikwijls rijpe zaden. Er zijn niet veel mooie dagen aan een stuk in Januari of Februari en

dikwijls volgt een strenge vorst op zoo'n winterlentedag. Dan besterft het de bloemstengel, als de plant niet heel goed beschut staat; en van vrucht-dragen komt niets.

Maar de *plant* is daarom nog niet dood. Al in Maart komen de bladeren te voorschijn. Ook al weer ongewoon van vorm en snit. Voor wie de planten uit de familie der Boterbloemen goed kent,

Voor al is dit sterk in den naherfst, in November of December, als 't nog niet gevoren heeft. Dan zijn alle zomerplanten weggekropen, alleen de palmen van 't Nieskruid wuiven uit boven de geelbruine laag van het afgevallen, door de regens saamgekleefde loof.

Dat wuiven evenwel is pure fantasie, want het blad is juist in 't najaar zoo hard en zoo stijf als was 't van blik gemaakt, en daarbij donker glanzig

Groen Nieskruid. (*Helleborus viridis*.) (In December; $\times \frac{1}{3}$.)

ligt er wel iets ranonkelachtigs in 't blad, maar toch is 't kenmerk nog al verborgen. Vooral de stand is zoo vreemd. Elk blad komt met een eigen flinken bladsteel zoo uit de aarde opsteken, 't zit niet vast aan een bovengrondschen stengel. Daarbij staan alle bladeren nog al een eindje van elkaar af, en, zijn ze in den zomer volwassen, dan maakt zoo'n groene Nieskruid op mij den indruk van een miniatuur-palmenbosch.

groen gelakt. Dat strijdt wel een beetje tegen de vergelijking met palmen; maar ik kan 't niet helpen, er zit toch heusch iets palmachtigs in.

Onder die palmen begint het in December al te botten; dan komen er dikke lichtgroene knoppen de aarde openbreken; dat zijn de bloemknoppen. Komt er nu een kalme sneeuwbuï, dan is het een genot om te zien, hoe die palmen de poesige vlokken opvangen, en een sneewdak bouwen boven de voor-

barige bloemknoppen. Een witte koepel welft zich boven hen, beschut ze tegen bevriezen of verdrogen; wordt bij aanhoudend sneeuwen het dak wat te zwaar, dan buigen de bladstelen door, de bladeren die meteen verwelken, vallen om en dekken nu nog beter de zwellende soms al halfgeopende knoppen. Die blijven rustig leven en wachten op dooiweer, onder de dubbele dekking van 't warmtegevend rottend blad en de warmtehoudendesneeuwdeken.

Wortelstok van Nieskruid.

En mocht dit alles niet baten, — er zijn bij wijlen van die winters, die het er op toe leggen, alles te doodden, wat boven den grond durfde blijven — dan nog blijft er daar diep in den grond iets ongedeed van ons Nieskruid; dat is de wortelstok, waaruit, als de knoppen bevroren of verslapt zijn, weer nieuwe bladeren

opschieten, die den heelen zomer door voedsel bereiden voor de nieuwe bloemknoppen.

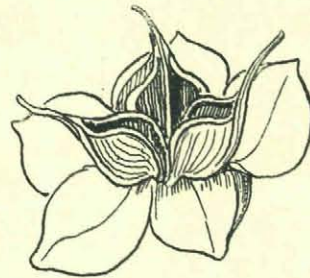
Aan dien dikken bruinen wortelstok dankt 't Nieskruid zijn naam. Wordt die gedroogd en gemalen, dan veroorzaakt het poeder een onweerstaanbaren drang tot niezen, al komt het maar in de nabijheid van onzen neus. 't Wordt dan ook vaak met snuiftabak gemengd. En dringt de wortelstok, hetzij in gemalen toestand, hetzij als afkooksel bij toeval wat dieper in ons corpus door, dan schijnt het goedje ook onze maag en verdere ingewanden allemaal op heftige wijze aan 't niezen te willen brengen; wat een zeer onaangenaam gevoel moet zijn, erger nog dan zeeziekte, en wat niet geheel gevaarloos is bovendien, want er volgt nog meer op; en veel heftiger en minder eenzijdig dan bij zeeziekte.

Niet ten onrechte staat het Nieskruid dan ook

als vergiftig te boek. Maar 't gevaar voor vergiftiging door de levende plant zelf is niet groot; doet iemand een hap in den wortel in de meening een delicatessen voor zich te hebben, dan krijgt men een gevoel alsof zijn tong wordt omgedraaid en uitgewrongen en de tanden met geweld achterste voor in de kaken worden gedraaid. Zoo iets wrangs moet er ter wereld niet meer bestaan, zeggen de lui, die 't geprobeerd hebben. Ik heb mij er nog niet aan durven wagen, hoezeer ik in botanie ook van eigen waarneming houd. Behalve Nieskruid heet de plant dan ook bij 't volk Wrangwortel, alweer niet ten onrechte.

Juist de planten met zulke duidelijk merkbare eigenschappen werden vroeger voor geneeskrachtig gehouden. Niet allen om het bijmengsel voor snuif, werd de plant allerwegen gekweekt. Bij vele ziekten o. a. bij cholera en pest, was het een zeer gezocht en geprezen geneesmiddel.

Voor al de Kerstroos stond in hoog aanzien. Hiertoe werkte stellig ook de ongewone bloeitijd mede. Wat in de heilige Kerstweek bloeide, moest wel heilzaam op 't lichaam werken, meende men in de tijden der *signatuur*; toen wees n. m. het uiterlijk

Opengesprongen Vruchten van Nieskruid.

de planten en allerlei toevallige overeenkomsten ons lichaamsdeel aan, dat bij ziekte er door kon genezen worden; een plant met hartvormige bladeren of bloemen werd voor een onfeilbaar middel tegen hartkwalen gehouden; wat op een slangentong leek, werkte tegen slangenvergif en zoo meer.

E. HEIMANS.

DE KOEKOEK.

Voordracht gehouden in de najaarsvergadering 1901 van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

door Mr. R. Baron Snouckaert van Schauburg, voorzitter.

Ik vermoed, dat bij het lezen der agenda de schrik u eenigszins om 't hart zal zijn geslagen, toen ge daarop vindt, dat een voordracht over den koekoek zou worden gehouden. Misschien hebt gij u afgevraagd hoeveel uren zulk een voordracht wel duren zou, en stellig is het, dat gij met de gedachte hier

gekomen zijt: wat voor oud nieuws zullen we nu hooren en wat zal dat referaat over dien bekenden koekoek vervelend zijn.

Ik wil daarom beginnen met u gerust te stellen en te zeggen dat het waarlijk niet in mijn bedoeling ligt, een lang verhaal over den koekoek te houden.